

Az ember eszköz az üzem számára — az üzem eszköz az ember számára. A munkaszervezés célja éppen e kettős szempont összehangolása. A hangsúlyt Párányi is az ember oldalára helyezi. A jó üzemi légkör megteremtése, annak biztosítása, hogy a dolgozó jól érezze magát az üzemben, a munkahelyén, szívesen dolgozzék, a munkában életcélt lásson, értelmet és hivatást, mindezek biztosítása az üzemszervezés elsődrendű feladata. S itt érünk fejtegetésünk utolsó részéhez.

6. Helyünk és teendőink a megújuló civilizációban és gazdaságban

Népgazdaságunk, társadalmunk realitásaival számolnunk kell. E realitásokon belül meg kell találnunk mindenkor azt a módszert, amely hozzájárulhat kitűzött céljaink mennél sikeresebb megvalósításához. Kétségtelen, hogy fejlődésünk egyik legdöntőbb előfeltétele a gépesítés fejlesztése, az automatizálás fokozatos bevezetése. De az új, automatizált világban még inkább az ember áll a termelés közép-pontjában. Kulturáltabb, szakmailag jobban felkészült embernek kell a termelést, a munkát végeznie és irányítania. A technikai fejlődés korlátlan lehetőségeket tár fel, s e fejlődés az ember akaraterejének, alkotási készségének, képességének széles körű kibontakoztatását kívánja meg.

Végeredményben az ember továbbra is és még inkább ura marad a technikának, s nem következhetik be a čapeki tragédia, vagyis, hogy az automata Robotok megsemmisítik az emberiséget. A Rossum-sziget egyetlen életben maradt lakója akkor látja életének további értelmét, amikor a nyüzsgő, lélek- és érzelem nélküli Robotok között felfedez két érző embert, meglátja Primust és Hellénát, az új Ádámot és Évát — s az ifjú pár megjelenésével eltörpülnek a nagy alkotások, az automatizált világ gépei, a technikai csodák az örömtől könnyező szemek előtt elhomályosulnak —, elhalványulnak a kibontakozó szerelem, a gondtalan mosoly, a szellem mosolya, az előtörő és feltörő szellem, a sziget néhány emberét összekötő szeretet mögött. A megmaradt szigetlakó ujjongó szavai oldják fel a čapeki lázalmot: „Természet, természet, az élet nem fog kihalni! Újból fog kezdődni a szerelemből, meztelenül és kicsikén; egy pusztán fog gyökeret verni, kivirágzik a romokon és rábizza az élet magvát a szellőkre.”

Az emberi akarat, a korlátlan és egyenlő szabadság megvalósulása és kiteljesülése, az adott helyzetben legmegfelelőbb munkakörülmények, munkafeltételek megteremtése, az üzemi szociális klíma mennél kedvezőbb kialakítása, az üzemi szociális és kulturális lehetőségeinek fokozatos szélesítése, szakmailag jól felkészült, széles látókörű és kultúrájú vezetők nagy számban való kiképzése (vezető alatt értve egy kisebb részleg irányítóját is), a vezetők és a dolgozók felelősségérzetének fokozása, az üzemi demokrácia ésszerű szélesítése — mindezek biztosítják azt, hogy az új technika, az automatizált termelés ne ura legyen az emberiségnek, hanem szolgálja.

Az új technika, az új civilizáció, az új kultúra sűrűjében valahol itt, ezeknek a célkitűzéseknek és feladatoknak a megvalósításánál kell keresnünk és meg is találnunk a helyünket.

HENCZ AURÉL

EGY TUDOMÁNY LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI

HEGEDŰS ANDRÁS: A SZOCIOLÓGIÁRÓL

Az utóbbi években sokan beszéltek a szociológiáról, de kevesen tudták, hogy mit értsenek tárgyán és helyén a társadalomtudományok között. Rendkívül fontos feladatot tölt be tehát Hegedűs András könyve, amely ezt a hiányt igyekszik pótolni.

A XX. kongresszus ismételten leszögezte a Lenin által korábban megszövegezett követelményt: „a konkrét helyzet konkrét módon való tanulmányozását”. Az utóbbi években a marxista szociológia fejlesztése így társadalmi igényként jelentkezett. A konkrét társadalomkutatások, a társadalomról szerzett konkrét ismeretek nélkül nem képzelhető el a szocialista társadalomban ható mechanizmusok kiépítése, ahol „a tudatos előrelátás rendkívül nagy szerepet játszik. Ehhez viszont az szükséges, hogy a társadalomról nagyon sok reális — s köztük nem

utolsó sorban éppen szociológiai — ismeret legyen azoknak a személyeknek a birtokában, akik a fontosabb társadalmi-gazdasági döntéseket hozzák, enélkül senki sem lehet biztos előrelátása helyességében, s abban sem, hogy sok lehetőség közül a legjobb megoldást választotta-e”.

A marxista szociológia feladatáról és helyéről a társadalomtudományokban sok vita folyt, s ez a kérdés a mai napig sem tisztázott egyértelműen. Hegedűs megkísérli, hogy meghatározza a szociológia tárgyát: „... a szociológia a különböző társadalmi-gazdasági alakulatokban az anyagi gazdasági és tudati-ideológiai viszonyok közötti lényeges és ismétlődő összefüggéseket (amelyeket szociológiai törvényeknek nevezhetünk) kutatja”.

A marxista szociológia jelenlegi helyzetéről csak akkor adhatunk teljes képet, ha módunkban áll áttekinteni a polgári szociológia fejlődését. A múlt század közepén körülbelül egy időben alakult ki a két ellentétes tudomány: a polgári szociológia és a „történelmi materializmus, mint a marxizmus szociológiája”. A polgári szociológia kezdetben általános szociológiaként indult. Az osztálytársadalom mozgására vonatkozó elméleteket akartak kidolgozni (Comte, Le Play, Spencer), s csak a század vége felé — amikor egyre gyakrabban jelentkeztek a polgári társadalom ellentmondásai, s a „katedra szociológiai” iskolák nem tudtak választ adni a problémákra, nem tudták megmagyarázni a társadalmi ellentmondásokat — került sor az empirikus iskola különböző irányzatainak jelentkezésére. A XX. század első évtizedeiben a szociológia iránt megnyilvánuló igények szükségessé tették a társadalomelméleti koncepciókkal szemben a rendszeres (survey jellegű) szociológiai kutatások kifejlesztését. A munkamegosztás előrehaladásával a polgári társadalmon belül az ellentmondások különböző területeken jelentkeznek. Az egyén elidegenedése a társadalomtól mindinkább kifejezésre jut. A kormányzat úgy látja, hogy egyre nagyobb súllyal kell beavatkozni a társadalom irányításába, a közvélemény alakításába. A „manipuláció” hivatalos programmá válik, de mindehhez konkrét kutatások szükségesek.

A szakszociológiák jelentkezésének korszaka ez. A szociológusok már nem csak az egyetemeken, főiskolák katedráin oktatnak, hanem megtaláljuk őket az üzemekben, vállalatoknál, szerkesztőségekben, közvélemény- és piackutató intézetekben is. A szakszociológián belül nem véletlen, hogy az ipar-, üzem- és munkaszociológia fejlődött ki legjobban, hisz a polgári társadalomban éppen ez az a terület, ahol a vezetés legtöbb ellentmondással, problémával találja magát szemközt. A szakszociológusok ezen a területen tudják a legtöbb eredményt felmutatni. Egy-egy survey eredménye itt mutatkozik meg legjobban a termelékenységi vagy a profit növelésében. A 20-as években nagy erővel megindult iparszociológiát a következő évtizedben a különböző területeken jelentkező szakszociológiák követték. Az üzemszociológusok kutatásai bebizonyították, hogy a munkás termelését nemcsak üzemének, közvetlen környezetének körülményei befolyásolják. Jelentős hatást gyakorolnak a családnak, a kultúrára, a kultúra közvetítésében részt vevő tömegkommunikációs eszközök is (rádió, újságok, könyvek, televízió). Ezek hatásának kutatása a munkaszociológiától függetlenül is fejlődésnek indult, mert a szociológusok a pszichológusokkal együtt ezeket tartják a közvélemény „megdolgozása” leghatásosabb eszközeinek.

A munka- és közvéleménykutatás szociológiájának fejlődése felvetette a metódika és technika fokozottabb figyelemmel kísérésének kérdését. Egyes szociológusok az utóbbi évtizedben elsősorban a módszer kutatásának szentelték minden idejüket. A módszer kérdése nem csak a hatékonyság fokozását, hanem egyben idő- és költségkímélést jelent. Bár az utóbbi évtizedekben az empirikus kutatások a polgári szociológiában bizonyos eredményeket értek el, a nyugati tudósok között is felütötte fejét a szkepticizmus. Mind több olyan tudóssal találkozhatunk, akiknél háttérbe szorultak az empirikus kutatások, és az esszé jellegű szociológiai irodalmat művelik. Egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik a szociológiaelmélet iránt is. Az állandóan jelentkező újabb tendenciák azt bizonyítják, hogy a polgári szociológiát „nem szabad lezárt tudományként szemlélünk, hanem érdemes figyelemmel kísérni mozgását”. Fokozott figyelmet kell szentelnünk a szakszociológiák fejlődésének, „amelyek minden őket ért kritika ellenére is eleven társadalmi igényt elégítenek ki”.

A magyar polgári szociológia tradíciói a századfordulóig nyúlnak vissza. Nálunk a szociológia jelentkezése a polgári radikalizmussal kapcsolódott össze. Az első világháború után a szociológia csak a harmincas években jelentkezik, s az uralkodó körök előtti „kompromittáltsága” miatt nem a hagyományos eszközökhöz nyúl, hanem művelői a szociográfiai formát használják.

A szociológia újabb művelése és fellendülése a marxista szociológia kibonta-

kozásával függ össze. Hegedűs a szociológiai törvények kutatásán belül a következőt tartja a marxista szociológia kutatási körébe tartozónak. Elsőként a szocialista társadalom rétegződésének és társadalmi struktúrájában végbemenő változások vizsgálatát említi. A társadalmi struktúrán a szociológia olyan osztályokat vagy rétegeket ért, „amelyek tagjai különböző — elsődlegesen anyagi-gazdasági — viszonyok hordozói, és amelyek között megfigyelhető a társadalmi funkciók és presztízsek elosztása”. A társadalmi struktúra vizsgálatán belül több olyan jelenséget sorol fel a szerző a demográfia, munkaszociológia stb. területén, amely a marxista szociológia sajátos tárgya lehet. Idesorolhatnánk még számos kutatási területet, pl. a kultúrszociológia területéről, tömegkommunikációs eszközök elterjedésének és hatásának, az ízlés alakulásának vizsgálatát. A felsorolt különböző területek arra utalnak, hogy a szociológiát most, „fejlődésének jelenlegi szakaszában is, úgy kell kezelni, mint tudománycsoportot, amelyben különböző szakágak foglalnak helyet”.

A tudománycsoport-probléma azonban megköveteli, hogy felvessük a szociológia helyét a marxista társadalomtudományokban. Jelenleg a szocialista országokban egymástól eltérően ítélik meg a szociológia szerepét és helyét. A Szovjetunióban csaknem kizárólag filozófusok képviselik még a különböző kongresszusokon is a szociológiát. Lengyelországban és Jugoszláviában a szakszociológiák kialakulása figyelhető meg. Csehszlovákiában és Bulgáriában a tudományos szocializmus keretén belül oldják meg a szociológia művelését. Megválaszolatlan kérdések: „a történelmi materializmus és szociológia, a szociológia és a szakszociológiák, a szociológia és a tudományos szocializmus viszonyának” tisztázása.

A jelenlegi helyzet azt mutatja, hogy kialakulóban van a marxista szociológia sajátos általános tudománya, amely szorosan kapcsolódik a marxista filozófiához. Az önálló marxista szociológia „több szaktudomány sajátos tudománycsoportjaként jelenik meg”. A szakszociológiák megjelenése történelmi szükségszerűség. Egy mástól az választja el őket, hogy tárgyük műveléséhez más-más ismeretekre mind szükség, azonban nem szabad szem elől téveszteni, ami ezeket „egységes tudománnyá integrálja”.

Tisztázandó kérdés marad a szociológia és tudományos szocializmus viszonyának kérdése. Hegedűs ezt a kapcsolatot abban látja, hogy a szociológia a politikai tudomány számára a közgazdaság- és történelemtudományhoz hasonlóan „ügyszólván nélkülözhetetlen segítséget ad”. A fent említettekből következik, hogy a szociológiának a szocialista társadalomban három funkciója ismerhető fel: „a társadalomelmélet, a társadalmi gyakorlat és társadalmi önismeret szolgálata”.

Hegedűs könyve jelentős hiányt pótol a szakirodalomban. Művének az ad különösen aktualitást, hogy bár egyre többet és egyre gyakrabban beszélnek a szociológiáról, a nem szakember nem tudta eldönteni, hogy csupán divatról vagy történelmi szükségszerűségről van szó. Mind több különböző szakterületen működő szakember kívánja kutatásait szociológiai vizsgálatokkal alátámasztani. Szükségesnek látszana, hogy a szociológiával s szakkutatásokkal foglalkozó cikkek mind nagyobb számban lássanak és láthassanak napvilágot különböző folyóiratok hasábjain. Mindez azonban nem pótolja azt a hiányosságot, hogy egyetemeinken csak nagyon kis mértékben foglalkoznak a szociológia oktatásával. (Akadémiai Kiadó 1966.)

SZENTIRMAI LÁSZLÓ

ÚJABB TANULMÁNYOK ADYRÓL

Varga József: *Ady Endre* (Magvető Könyvkiadó);
Kovalovszky Miklós: *Egy Ady-vers világa* (Akadémiai Kiadó 1966.)

Hatvan éve, hogy Ady Endre „Új Idők új dalaival” belelobbant a vajúdo Magyarországnak nyugtalan szellemi életébe. Azóta költészete mindig eleven, szenvedélyeket gyújtó, s állásfoglalásra készítő aktuális problémája volt szellemi életünknek. Talán ezért is oly bőséges az Ady-irodalom, mely a hat évtized során már egy kisebb könyvtárt kitevő mennyiségre duzzadt fel. Közöttük számos értékes, a nagy életműhöz kulcsot adó, időálló munkát is találunk. Azonban ez a bőség mégis hiányérzetet keltett, mert az egész életművet együttlátó: a költő bonyolult ellentmondásos világképét, gazdag érzelmvilágát és ebből sarjadó; az élet, a halál, az ember, a haladás, a nemzeti lét nagy kérdéseit görgető motívumait geneziseiben s kiteljesedéseikben elemző és a korábbi kutatások eredményeit is összegező munka nem született meg. Ennek az egyre kínosabbá váló s tovább nem tartható adós-